

Burak Yüksel

*Çukurova Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğrencisi

Giriş

Türk Demokrasi tarihinin tek partili yönetiminin 1946 yılında sona ermesiyle birlikte 1950 yılından itibaren yaklaşık 10 yıllık bir süreçte Demokrat Parti iktidarı elinde tutacaktı. Parti, 27 Mayıs 1960 günü ordunun içerisinde bulunan bir grup cuntacı yapılanma tarafından, iktidardan tasfiye edilecekti. İlk Modern Darbe diyebileceğimiz 27 Mayıs 1960 Darbesi'nin askeri cuntaları yani diğer bir adıyla ihtilal grupları Türkiye Cumhuriyeti'nin bitmeyen darbe geleneğinin modern temellerini oluşturacaktı.

Birçok Türk aydını ve subayı Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu çöküş ve yıkılış sürecine tanıklık ederken, bir yandan da ordu içerisinde büyük bir kuvvet oluşturacak olan İttihat ve Terakki'nin etkisi altında yetişecekti. Cumhuriyetin kuruluşu ve devrimlerin gerçekleşmesi zaten ordunun desteğini alan yine asker kökenli olan Mustafa Kemal Paşa tarafından gerçekleşecekti. Modern Türkiye'de ordu içerisinde Demokrat Parti döneminde önemli bir söz sahibi olacak olan ihtilal grupları, İsmet İnönü'nün yönetiminin ortaya koyduğu uygulamalara muhalefet etmesiyle ordunun belirli merkezlerinde geliştirecekleri bir yapılanmayla ortaya çıkacaklardı. İhtilal Grupları İsmet İnönü döneminde çok fazla bir varlık gösteremeyecekti.

Bu gruplar kendi bünyesinde farklı görüşte subayları barındırıyordu. Fakat Demokrat Parti iktidarı ılımlı politikalarını bir kenara bırakınca, bu farklı görüşler tek bir düşünce haline alacaktı. Bu düşünce Atatürk devrimlerinden verilen tavizlerin önüne geçilmesi, bunu gerçekleştiren Demokrat Parti'nin iktidardan tasfiye edilmesiydi. 1954 yılından itibaren oluşan ihtilal grupları dönemin önemli subayları arasında günden güne yayılarak diğer subayları ve üst düzey isimleri etkilemekteydi. Sonuç olarak 1960 yılının 27 Mayıs'ında ordu içinde gelişen bu gruplar tarafından Demokrat Parti iktidarına son verilecekti.

Atatürk Dönemi'nde Türk Modernleşmesi ve Ordu-Siyaset İlişkileri

1923-1938 dönemini, 'askersiz militarizm' dönemi olarak niteleyebiliriz. Çünkü bu dönemde Türk Silahlı Kuvvetleri siyasete siyasal iktidardan bağımsız olarak değil, kendisini özdeşleştirdiği siyasal iktidarın emrinde siyasal yaşama müdahale etmiştir (Ö. Ümit, 2017: 25). Cumhuriyet'in ilanının hemen öncesinde Kazım Karabekir, merkezi Ankara'da fakat görev yeri İstanbul'da olan 1. Ordu Müfettişi'dir. 21 Ekim 1923'te Ali Fuat Paşa 2. Ordu Müfettişliği'ne Cevat Paşa ise 3. Ordu Müfettişliği'ne atanmıştır. Mustafa Kemal Paşa, komutanların görevlerine başlamalarından çok kısa bir süre sonra Cumhuriyet'in ilan edilmesini sağlayarak, komutanların yeni görevlerinde bir direniş göstermeleri imkanını ortadan kaldırmıştır (K. Murat, 2016: 51).

Cumhuriyet'in ilanından kısa bir süre sonra Mustafa Kemal, ordu içerisinde görevlendirdiği silah arkadaşlarını kendilerine etkin bir muhalefet yaratacağı düşüncesiyle birtakım önlemler almıştır. Bu çerçevede subaylık ve mebusluğun aynı anda tek bir kişide olmaması gerektiğini, yalnızca kişinin bu görevlerden birini yerine getirmesinin uygun görüldüğü bir karara imza atılmıştır.

Atatürk ve Generaller Aynı Masada (İzmir Harp Oyunları, 15 Şubat 1924)

Mustafa Kemal, 19 Aralık 1923 tarih ve 385 sayılı ‘‘Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne İntihap Edilen ve Edilecek Olan Bilumum Mensubunu Askeriyenin Tabii Olacakları Şeriat Hakkında Kanun’’la sanılanın aksine milletvekilliği ile subaylığın aynı kişide birleşmesini engellemiyordu. Fakat orduda bulunan subay-mebusların hiçbir şekilde meclis çalışmalarına katılamayacağı hükmünü getiriyordu. Mustafa Kemal’in subay-mebusları meclis çalışmalarından uzak tutmasının temel nedeni, mecliste kendisine karşı oluşacak/oluşmuş muhalefetin ordu tabanına uzanmasını ve böylece ordunun kendi denetimi dışına çıkmasını engellemeye yöneliktir (Ö. Ümit, 2016: 33).

Halk Fırkası’nın Mustafa Kemal ve İsmet Bey’in önderliğindeki köktenci kanadı, 1924 kışı ve ilkbaharı boyunca, cumhuriyetin ilan edilme şekline karşı çıkmış olan Hüseyin Rauf’un önderliğindeki oldukça küçük ılımlılar grubuna yönelik baskıyı artırdı (Zürcher J. Erik, 2018: 201). Hüseyin Rauf Bey’in çevresindeki 32 milletvekili partiden ayrıldı ve 17 Kasım’da Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nı kurdu (Zürcher J. Erik, 2018: 201).

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın 27 Kasım’da yapılan toplantısında başkanlığa Kazım Karabekir, İkinci başkanlıklara Rauf Orbay ile Dr. Adnan Adıvar, genel sekreterliğe de Ali Fuat Cebesoy seçilmişlerdi. Yönetim kurulu da milletvekillerinden oluşturulmuştu. İsmail Canpolat, Halis Turgut, Rüştü Dadaş, Refet Bele, C. Tayyar Eğilmez, B. Sami Kunduh ve Ahmet Muhtar gibi milletvekillerinin de katılmasıyla yeni partiye giren milletvekillerinin sayısı 28’e yükselmişti (T. Şerafettin, cilt 3-1, 1. bölüm, 2013: 99). Parti için böylesi saygın askeri liderlerin safında bulunması bir değer olduğu kadar bir handikapı da; zira Atatürk’ün kuşkusunu artırabilirdi. Haziran 1925’te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın kapatılması, Atatürk’ün bazı generalleriyle rekabetini sona erdirmedi. 15 Haziran 1926’da İzmir’de, ertesi gün kenti ziyaret edecek Atatürk’e yönelik görünüşte gerçek bir suikast planı açığa çıkarıldı (H. William, 2014: 14).

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın Kurucuları: Adnan (Adıvar), Ali Fuat (Cebesoy), Kâzım Karabekir, Rauf (Orbay) ve Refet (Bele)

İzmir Suikasti, teşebbüs aşamasına bile gelmeden ihbar üzerine açığa çıkarılarak, davanın yargılama süreci başlayacaktı. Terakkiperver'in üst düzey yöneticilerinin de yargılandığı bu davadan sonra muhalefetin varlığı pasif hale getirilecekti. Sonuç olarak sindirilen bir muhalefet girişimi ardından başarısız bir suikast teşebbüsü Mustafa Kemal Atatürk'ün elini daha da güçlendirecekti.

1927 yılından itibaren parti bürokrasisi güçlendirilirken, Türk Silahlı Kuvvetleri üzerinde hiçbir denetim kurulmasına izin verilmemiş, ordu Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Çakmak'ın emrinde Mustafa Kemal Paşa'ya bağlanmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin rejim içindeki prestijinin ağırlığında 'ön mevzilerden' geri çekilmesine rağmen hiçbir azalma olmamıştır (K. Murat, 2016: 57).

Milli Şef Dönemi'nde Ordu-Siyaset İlişkisi ve İhtilal Örgütlerinin Oluşumu

Atatürk'ün vefatından sonra Cumhurbaşkanlığı makamına kimin geleceği konusunda belirsizlik yaşanıyordu. Genelkurmay Başkanlığı'nda yapılan toplantıda Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Cumhurbaşkanlığı seçiminde tarafsız kalması kararı alınmıştı. Genelkurmay'da yapılan toplantıyı duyan Başbakan Celal Bayar, Genelkurma'yı ziyaret etmişti ve Bayar'a Türk Silahlı Kuvvetleri'nin seçimlerde tarafsız kalacağı bildirilmişti. Bayar, TBMM'nin çoğunluğunun Çakmak'ı Cumhurbaşkanı olarak görmek istediğini belirtmiş ve Çakmak'tan Cumhurbaşkanlığı görevini kabul etmesini istemişti. Fakat Çakmak, bu teklifi reddedecektir (Ö. Ümit, 2017: 128). Ancak bu bilgi sadece söylenti düzeyinde kalmıştır (S. Cengiz, 2010: 71).

Genelkurmay Başkanlığı'nda yapılan toplantıdan bir-iki gün sonra, buraya gelen Birinci Ordu Komutanı Orgeneral Fahrettin Altay, Genelkurmay İkinci Başkanı Asım Gündüz'e Cumhurbaşkanlığı'na kimin seçileceğini sormuş ve toplantıda alınan kararı öğrenince buna karşı çıkmıştır. Birinci Ordu'da kolordu ve tümen kumandanları ile yaptıkları toplantıda İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçilmesi kararını aldıklarını açıklamıştır. Gündüz'ün, Altay'dan bu kararı Çakmak'a iletmesini istemesi üzerine Orgeneral Altay komutanların kararını

Çakmak'a bildirmiş ve Çakmak da bu kararı kabul etmiştir (K. Murat, 2016: 59-60). İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı oluşunda ordunun büyük bir desteğini aldığını Asım Gündüz'ün aktarımından açıkça görmekteyiz.

Öz itibariyle İnönü, 1930'ların siyasi sistemini, ideolojik bağlanmalarını ve ordunun bunlar içindeki konumu korudu. En büyük sınavı İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle gelip çattı. 1945'e kadar tarafların güçlü baskılarına karşın Türkiye'nin tarafsızlığını sürdürmeyi başardı. Krizin üstesinden gelmek için savaş yıllarında İstanbul'da sıkıyönetim ilan edildi; ordu teyakkuza geçirildi (H. William, 2014: 122).

Türkiye Cumhuriyeti'nin İki Mareşali, Mustafa Kemal Atatürk ve Fevzi Çakmak Paşalar Aynı Karede

Savaş süresince ilan edilen seferberlik çerçevesinde Türkiye kalabalık bir orduyu silahaltında tuttu. Silahaltına alınan fail nüfusun işgücünden eksilmesi, tarımsal üretimi düşürdü. Birçok temel ihtiyaç maddesi karneye bağlandı. Milli Korunma Kanunu çıkarıldı; üreticinin elindeki ürünler devlet tarafından belirlenen fiyatla satın alındı (S. Cengiz, 2010: 78). Öte yandan savaş ortamını fırsat bilen vurguncuların yaptıkları karaborsa, ihtikar ve istifçilik neticesinde büyük karlar elde eden yeni bir sınıf türedi. Halkta, devlet ricaline karşı var olan memnuniyetsizlik olağanüstü boyutlara ulaştı (Sunay, 2010: 78). Sonuçta, İkinci Dünya Savaşı'nın dışında kalınmış olmasına karşın, savaşın Türkiye ekonomisine ve toplumuna önemli etkileri oldu. Savaş ekonomik gelişme sürecine olumsuz bir şekilde yansdı. Fakir ve dar gelirli kesimleri mağdur etti (M. Murat, 2017: 48).

İnönü, ordu içinde de rahatsızlıklar olduğunun farkındadır. Genç kuşak askerler, Milli Mücadele'den bu yana Silahlı Kuvvetler'de modernleşme adına bir çabanın

gösterilmediğinden şikayet etmektedirler. Ordu, modern savaş teknolojisine uzak kaldığı gibi, genel ekonomik durum yarattığı kaynak sıkıntısı da ordu modernleşmesinin önünü tıkamakta, ülke güvenliğini tehlikeye atmaktadır. Ülke, yeni bir atılım ihtiyacı içindedir. İnönü'nün Mareşal Fevzi Çakmak'ı rızası hilafına emekliye ayırması, orduda reform yapılıyor/yapılacak mesajını ileterek, bu huzursuzluğun bir bölümünü yatıştırmaya matuf olsa gerektir (D. Tanel, 2016: 47). Lakin bu huzursuzluk sonucunda ordu içinde ilk defa ihtilal örgütleri gizli bir yapıda ortaya çıkacaktı.

Yüksek kumanda heyetinin ve sivil yönetimin orduyu savaşa yeterli derecede hazırlayamaması ve savaş içinde karşılaşılan güçlükler, genç subayları İnönü yönetimi ve Çakmak'a karşı cephe almaya itmiş ve ordu içinde gizli örgütler kurulmaya başlanmıştır (Ö. Ümit, 2017: 155). Türk ordusu ile özellikle Alman ordusunu kıyaslayan genç subaylar, içinde buldukları durumun sorumlusu olarak gördükleri İnönü yönetiminin ve ordunun yüksek kumanda heyetini devirmek için oldukça geniş bir kadroya sahip olan ve ordunun birçok birliğine yayılan gizli örgütler kurmuşlardır. 1942-43'te Çorlu'da bir grup subay İnönü yönetimini devirmek amacı ile birleşmişler ve general Muzaffer Tuğsavul'a başvurarak ordunun yöneticileri tutuklayarak idareye el koymasına hareketına başkanlık yapmasını istemişlerdir. Tuğsavul, bu teklifi ülke için "intihar" olacağı gerekçesi ile geri çevirmiştir (Ö. Ümit, 2017: 155-156).

Ordu içinde 1941-42'lerde kurulan ve 1950'ye kadar çalışmalarını sürdüren örgütlerden birisi "Seyfi Kurtbek ekibidir". Kurtbek ekibi 1943'te ikiye ayrılmıştır. Ekip ile ilişkisini kesenlerden olan Kur. Bnb. Necip San ve Cemal Tural yeni bir örgüt kurmuşlar, 1943'te Erzurum'da Ahmet Yılmaz ve A. Kadir Meram, San ve Tural'ın buldukları bir yemin töreninden sonra bu göreve girmişlerdir (Ö. Ümit, 2017: 157).

Sonuç olarak bu yapılanmalar bütünüyle bir örgütlenme sağlayamadıkları gibi, Milli Mücadele'nin Batı Cephesi Komutanlığı'nı yapmış olan ve ordu içinde saygınlığı olan İsmet İnönü'ye karşı bir darbe girişiminde de bulunamayacaklardı. Bunun en temel sebeplerinden birisi de İsmet İnönü'nün kurucu değerler arasında Atatürk'ten sonra ismi zikredilecek ikinci isim olmasıydı. Bu sebep, ona karşı ordu içindeki yapılanmaların uygulamaya geçmesinin önündeki engellerin başında gelecekti.

1945 Mayıs ayının 14'üncü günü yani Türkiye'de ilk muhalif partiyi iktidara getirecek olan bir serbest seçimin ilk olarak yapıldığı 14 Mayıs 1950 gününden tam beş yıl önce, 14 Mayıs 1945'te Büyük Millet Meclisi'nde "*Çiftçiye Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması*" adında bir kanun tasarısı görüşülüyordu (G. Mahmut, 1939-1945, 2017: 337). Bu tasarıya karşı çıkacak olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) milletvekilleri kısa süre içerisinde Demokrat Parti ismindeki muhalefet partisini kuracaklardı. Artık yeni bir muhalif partinin doğum sancuları başlamıştır. İnönü de bu isimlerin başında olacağı bir muhalif partinin kurulmasına isteklidir. 7 Ocak 1946'da kurulan parti, Demokrat Parti (DP) ismini almıştır (S. Cengiz, 89: 2010).

Demokrat Parti'nin 4 Kurucu Üyesi: Celâl Bayar, Refik Koraltan, M. Fuad Köprülü, Adnan Menderes

CHP iktidarı, yeni kurulmuş bulunan DP'nin, ülkenin her yerinde örgütlenerek seçimlere girmesini engellemek amacı ile önce, o yıl (1946) Eylül-Ekim ayında yapılacak belediye seçimlerini öne aldı. Belediye seçimleri 26 Mayıs 1946'da yapıldı (Y. Çetin, 2017: 274). Bununla da yetinmeyen iktidar 1947 yılında yapılacak olan genel seçimlerin tarihini erkene alarak, seçimleri 21 Temmuz 1946'da yapacaklardı. 21 Temmuz 1946'da ünlü 'Kırkaltı Seçimi' yapıldı (G. Mahmut, 2013: 65). 24 Temmuz'da açıklanan resmi seçim sonuçlarına göre; TBMM'deki toplam 465 milletvekilliğinden CHP: 395, DP: 64, Bağımsızlar: 6 sandalye kazanmış, seçime katılım oranı %85'i bulmuştur (K. Murat, 2016: 65). Siyasal hayatın içinde bu olaylar gerçekleşirken ordu içindeki durum genel olarak Milli Şef döneminin ilk dönemlerindeki yapısını sürdürmekteydi.

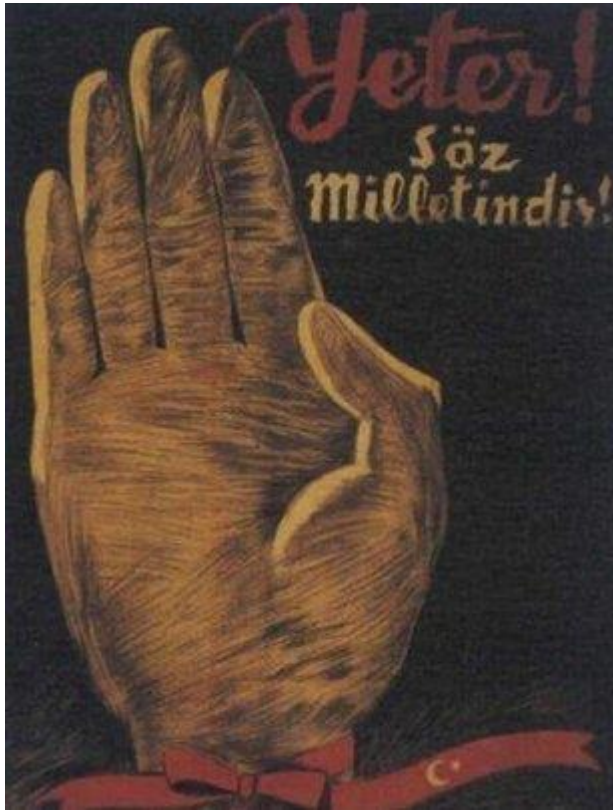
1944-1950 aşamasında ordu içindeki gizli örgütler 1941-1944 aşamasındaki örgütlerin devamıdır. Bu örgütlerin temel amacı 1941-1944 aşamasında İnönü ve yüksek kumanda heyetine karşı girişmeyi amaçladıkları tasfiye operasyonuydu. 1944-1950 aşamasında ise özellikle DP kurulduktan sonra, bu partinin mümkün olan en kısa zamanda iktidara gelmesi olmuştur (Ö. Ümit, 184: 2017). Gizli örgütlerin neden 1950'ye kadar müdahale etmedikleri sorusunun cevabı birçok yerde aranabilir. Gizli örgütlerin bir darbe için yeterince güce sahip olmaması, İnönü'nün yükselen siyasi tansiyonu zamanında yaptığı müdahaleler ile düşürmesi ve ihtilal ortamının doğmasına izin vermemesi, DP'nin kuruluşu ile gizli örgütlerde iktidarın demokratik yollardan değişebileceği inancının belirmesi bu dönemde bir darbeyi engellemiş olabilir (Ö. Ümit, 2017: 184).

1946 yazında, Ankara'da Albay Seyfi Kurtbek ve Binbaşı Cemal Yıldırım liderliğinde liberalizmden yana subaylardan oluşan 10 kişilik bir grup kuruldu. Mayıs 1946'da Cemal Yıldırım, aynı düşüncedeki subaylardan oluşan başka bir grup kurduğu İstanbul'daki Kurmay Okulu'na öğretmen olarak atandı. Sonraki ardılları gibi bu grubun da örgütlerine önderlik edecek ve böylece bir bütün olarak orduda güvenilirlik ve otorite kazanacakları bir muvazzaf generale gereksinmesi vardı. Yıldırım, Gelibolu'daki Kolordu Komutanı General Fahri

Belen'i buldu (H. William, 2014: 130). İstanbul ve Ankara'da teşekkül eden subay gruplarının ilk temayüllerinde ihtilal bahis konusu değildi. Zamanla şu fikre kaymışlardı:

"1950 seçimleri dürüst olmalıdır. 1946'da oynanan komedyaya tekrarlanırsa müdahale etmemiz gerekir. Bunun için hazırlanmalıyız. Korktuğumuz ihtimal gerçekleşirse seçimleri iptal ettirir, derhal yeni bir seçim yapar ve iktidarı gerçek sahibine teslim edip demokratik düzeni yerleştirmiş oluruz" (İpekçi-Coşar, 2012: 9).

Ordu Milli Şef'in demokratik tutum çerçevesinden pek memnun değildi. Bu durum özellikle genç subayları oldukça etkiliyordu. Nihayetinde 14 Mayıs 1950 seçimleri, CHP'nin bu seçimlere hile karıştırıp, bozgunculuk yaptığı söylemleriyle gerçekleşmemiş, seçimde bir şaibe götürmemişti.

Demokrat Parti'nin 1950 Seçimlerinde Kullanmış Olduğu Propaganda Afişi

Demokrat Parti ve Ordu-Siyaset İlişkiler

14 Mayıs seçimlerinin hemen sonrasında Genelkurmay Başkanı Org. A. Nafiz Gürman, Bayar'a ordunun seçim sonuçlarına saygı göstereceğini bildirmiştir. Fakat 5 Haziran 1950'de bir albayın Başbakan Menderes'i Başbakanlık binasında ziyaret ederek, İnönü'ye bağlı generallerin darbe hazırlığı içinde olduğunu bildirmesi üzerine, sivil iktidar-askeri ilişkileri Cumhuriyet tarihinde görülmemiş bir şekil almıştır. Menderes, Milli Savunma Bakanı Refik Şevket İnce ve bazı kendisine yakın milletvekilleri ile durum değerlendirme toplantısı yapmış ve hemen sonra Cumhurbaşkanı Bayar ile Çankaya Köşkü'nde görüşmüştür (Ö. Ümit, 2004: 23-24). Albayın verdiği bilgiye göre darbe 8/9 Haziran gecesi gerçekleştirilecektir (K. Murat, 2016: 85). 6 Haziran'da, ihbarın ertesi günü, yüksek kumanda heyeti, Özdemir'in ifadesi ile *"adeta bir darbe şeklinde gerçekleştirilen operasyonla"* tasfiye edildi (Ö. Ümit, 2004:

24). Genelkurmay Başkanı, kara, hava ve Deniz Kuvvetleri komutanları ve diğer birçok general görevden alındı (H. William, 2014: 131).

1955'te, hem DP'nin otoriteci çizgisine olan muhalefet, hem DP içerisinde Menderes'e yönelik muhalefet artmaya başladı. DP hemen hemen başından beri, toplumun anlayışlı her kesiminden taraftarı olan geniş bir koalisyon oluşturmuşken, bu koalisyonun parçaları, DP'nin basın, üniversiteler ve yargıya karşı otoriter siyaseti yüzünden partiden giderek soğuyup uzaklaşıyordu (Zürcher J. Erik, 2018: 267). Menderes'in orduyu salt mali anlamda ihmal ettiği düşüncesi gerçeklere dayanmıyor, Genelde yükselen GSMH oranı olarak savunma harcamaları 1950'lerde düşmedi. Gerçekte DP'liler ekonomik büyüme potansiyelinin önemli bir bölümünü Türkiye'nin askeri gücünü korumaya feda etmeyi sürdürdüler. Yine de birçok subay hükümetin bilerek orduyu kaynaklardan yoksun bıraktığına inanır hale geldi. Bakanların orduyu gerçek ya da hayali saldırıları üzerine özellikle söylentiye göre Menderes'in 1954'te sarf ettiği '*Ben orduyu yedek subaylarla idare ederim, kravatlı şövalyelerin burunlarını kıracağım*' (herhalde generallerin) asla söylemediğini ileri sürdüğü bir parlama sözleri üzerine kızgınlık daha da arttı (H. William, 2014: 139).

İhtilal Örgütleri ve 9 Subay Olayı

DP iktidarını devirmek üzere TSK içinde ilk gizli örgütlerin kimler tarafından ve hangi yıl kurulduğu konusunda kesin bir bilgi yoktur. Bu konuda tespit ettiğimiz ilk girişim, Kurmay Yarbay Ateşdağlı'nın 1951 yılındaki girişimidir. 1952 yılında Harp Okulu öğrencisi Muzaffer Özdağ ve arkadaşları tarafından kurulan gizli örgüt DP iktidarına karşı kurulmuş bir örgüt değil, sivil iktidarlara karşı kurulmuş, uzun vadede iktidarı ele geçirmeyi amaçlayan, Türkçü-Popülist eğilimli bir örgüttür. Bu örgüt varlığını 27 Mayıs 1960'a kadar sürdürmüştü ve ihtilale katılmıştır (Ö. Ümit, 2004: 75).

Tuzla Uçaksavar Okulu Örgütü

Mayıs 1954'te DP'nin seçimleri kazanarak, daha büyük bir grup ile iktidara ikinci kez gelmesinden sonra, 1954 yılının kasım ayında Yüzbaşı Orhan Karibay ve Yüzbaşı Dünder Seyhan, iktidarı devirmek amacıyla gizli bir örgüt kurmuştur. Ekibe kısa bir süre sonra Yüzbaşı Süreyya Yüksel de dahil olmuştur. Daha sonra Yüzbaşı Turan Orkan ve Kurmay Yüzbaşı Nejat Kumuşçuoğlu'nun da girdiği örgüt ilk toplantısında Yüzbaşı Dünder Seyhan'ı genel sekreter seçmiştir. 27 Mayıs 1960 müdahalesini gerçekleştiren kadronun temelleri bu örgüt bünyesinde atılmıştır (K. Murat, 2016: 95).

Harp Akademisi Örgütü

1955 yılında Harp Akademisi'nde öğrenime başlayan Seyhan'ın dikkatini Binbaşı Faruk Güventürk çekmiştir. Kabibay ile görüşen Seyhan, Binbaşı Güventürk'e ülkede ihtilal koşullarının oluştuğunu, ihtilalci bir örgüte gerek olduğunu söylemiş ve böyle bir örgütü birlikte kurmayı teklif etmiştir. Güventürk'ün cevabı olumlu olmuştur (Ö. Ümit, 2004: 76). Ocak 1955'de Yüzbaşı Erkanlı, Güventürk'ün teklifi üzerine deneyden geçirildikten sonra örgüte alınmıştır. Erkanlı'dan sonra Yüzbaşı Suphi Gürsoytrak örgüte girmiştir (Ö. Ümit, 2004: 76).

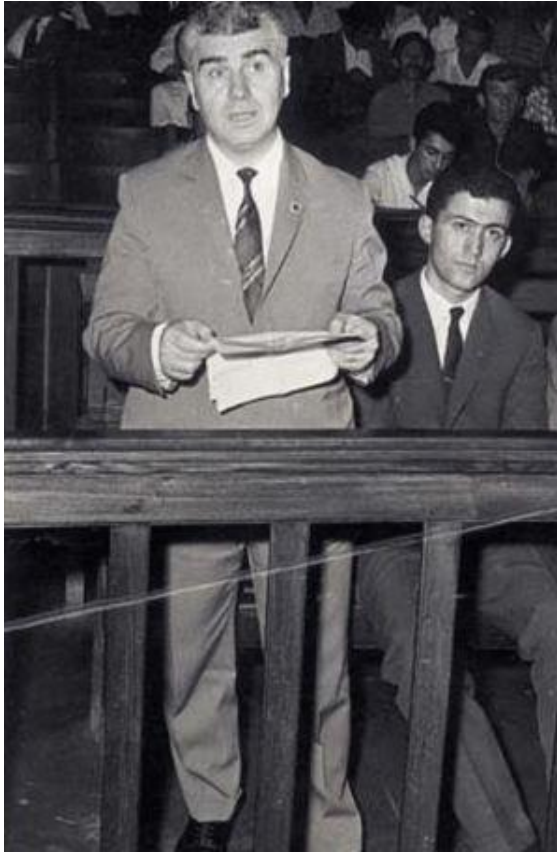
Harp Akademisi Örgütü, 1955 yılının son aylarından itibaren Binbaşı Şükrü İlkin ve Binbaşı Necati Ünsalan'ın evlerinde düzenli toplantılara başlamıştır. Örgüte "Atatürkçüler Cemiyeti" ismi verilmiş, başkanlığa Binbaşı Faruk Güventürk, genel sekreterliğe Yüzbaşı Dünder

Seyhan, fahri başkanlığa ise Kurmay Yarbay Faruk Ateşdağlı seçilmiştir (K. Murat, 2016: 96).

Okan-Aydemir Örgütü

1956 yılına girerken Ankara'da teşkilatlanmak üzere Sezai Okan'ın evinde toplanan grup, Talat Aydemir'in teşebbüsü ile birleşmişti. Talat Aydemir o sıralarda Elazığ'da Topçu Tabur Kumandanı'ydı. Bir gün Ankara'ya gelmiş, Adnan Çelikoğlu'na açılmış, tasavvurlarından bahsetmişti. Çelikoğlu, kendisine bu fikirleri paylaşacağına inandığı iki eski akademi arkadaşını tavsiye etmişti: Osman Köksal ve Sezai Okan. Ankara'da bu suretle teşekkül eden grup, genişleme kuvvetlenme imkanları aramış fakat ilk yıl aralarına herhangi bir iltihak olmamıştı. 1957 senesinin mart ayında tasavvurlarını gerçekleştirecek bir fırsat doğdu; Talat Aydemir, Sezai Okan ve Adnan Çelikoğlu altı aylık kurslara katılmak üzere Yüksek Kumanda Akademisi'ne gönderildiler (İpekçi-Çoşar, 2012: 9). Böylece etkili iletişim ve birliktelik artık sağlanacaktı.

Kurulan örgütün amacı rejimi, Atatürk ilkelerini ve demokrasiyi korumaktır. Fakat, örgüt genişleme çalışmaları sırasında bu amacı, orduyu re-organize etme amacı ile gizleyecektir. Örgüt beş kişilik hücreler halinde çalışacak, örgüte siviller alınmayacak, alınacak subaylarda da belirli özellikler aranacak, bu özelliklere sahip olmadığı anlaşılan subaylar örgütten çıkarılacaktır (Ö. Ümit, 2004: 78).

Talat Aydemir Mahkeme Önünde

Koçaş Örgütü

Aynı günlerde Genelkurmay Başkanlığı Protokol Dairesi'nde görevli bulunan kurmay Binbaşı Sadi Koçaş ve Albay Kenan Esengin gizli örgüt kurma çalışmalarına başlamışlardır

(K. Murat, 97: 2016). Örgütün ilkeleri şu şekildedir: Örgütten kimse, örgüt üyelerinden birisinin adını başkasına açıklamayacaktır. Hiçbir evrak bulundurulmayacaktır. Çekirdek ekibin önceden belirlediği kişilerle sadece bir kişi ilişki kuracaktır. Siyasi parti ve politikacılarla temas edilmeyecektir. Örgütün maksadı kan dökmek ve idareye el koymak değildir. Örgütün lideri mutlaka yüksek rütbeli subay olmalıdır (K. Murat, 2016: 97-98). Koçuş örgütünün oluşumu ve hedefi ilginçtir. Dört subaydan oluşan örgütün ikisi başka örgütlere üyelerdir. Mevcut iktidarı devirmeyi hedefleyen bir örgütün idareye el koymamak gibi bir prensibi benimsemesi kendi içinde çelişkidir ve ihtilalci bir örgütün tabiatına aykırıdır (Ö. Ümit, 2004: 79). Nihai olarak bu örgüt üyeleri zamanla diğer örgütlerle kaynaşacaktır. Lakin örgütün lideri ilerleyen zamanlarda yurtdışına çıkacaktır.

Birleşik Örgüt

Talat Aydemir'in Yüksek Kumanda Heyeti Örgütü ile Seyhan ve Kabibay'ın Harp Akademisi Örgütü'nün idare kurullarının da vermiş oldukları onayla iki örgüt birleşmesi sonuçlanmıştır. 1957 Nisan-Ağustos döneminde Paris'te bulunan Aydemir, örgütü genişletme çalışmalarını yurt dışında da sürdürmüştür. Örgüt üyelerinden Kurmay Binbaşı Halim Menteş, Aydemir'i Hava Kurmay Yarbay Mucip Ataklı ile tanıştırmış ve Ataklı'yı örgüt için önermiştir. Aydemir, Ataklı'nın örgüte girmesini kabul etmiş, böylece 27 Mayıs 1960'tan sonra Milli Birlik Komitesi içerisinde oluşan havacılar grubunun lideri de ihtilalciler arasına katılmıştır (K. Murat, 2016: 99). Örgüte, ilerleyen zamanlarda Başbakanlık Müsteşarlığı yapacak olan Alpaslan Türkeş de dahil olacaktır. Türkeş'i gruba dahil olmasındaki isim Talat Aydemir'dir. Aydemir öncelikle Sezai Okan'a Türkeş'in gruba alınmasında bir sakınca olup olmadığı sorusunu yöneltmişti. Okan'ın olumlu cevabı üzerine Türkeş artık İhtilal Örgütleri'ne dahil olacaktır.

Alparslan Türkeş, Atatürk Büstü Önünde (Renklendirme: Edhem Şeşe)

Özdağ-Esin Grubu

27 Mayıs'a katılan, fakat temelde DP iktidarına karşı değil, sivil iktidara karşı olan 1957'de Üsteğmen Numan Esin tarafından Çankırı'da Özdağ motor kursunda, Esin ise tekamül kursunda bulunmaktadırlar. Yeni bir örgütün nüvesi kurulmuştur. Esin'in Harp Okulu'nda Türkçü bir arkadaş grubu vardır. Özdağ ve Esin 1952'den beri birbirlerini gıyaben tanımaktadırlar ve birbirleri hakkında karşılıklı bilgi toplamışlardır. Esin orduyu ıslah edilmesi gereken bir kurum olarak gören subaylardandır. Tartışmalarında Özdağ Esin'i devletin yıkılışının engellenmesi, milletin kurtuluş savaşındaki şartlardan daha olumsuz şartlar altında bir istiklal savaşı vermek mecburiyetinde kalmaması için ordunun iktidara el koymasının kaçınılmaz olduğuna ikna etmeye çalışmıştır (Ö. Ümit, 2004: 87). Sonuçta Esin bu fikri kabul etmiştir.

9 Subay Hadisesi

Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu, NATO'daki görevinden döndükten sonra İstanbul'daki Ordu Temsil Bürosu Başkanlığı'na tayin edilmişti. Memlekete geldiğinde o da birçok subay gibi siyasi olayların etkisi altında kalıyor ve kötü gidişe bir son vermek amacıyla orduda komitelerin kurulmuş olduğunu seziyordu. O da bu komitelere sızmak, katılmak arzusunu duyuyor, temas imkanları arıyor, komite üyelerinin kimlerden mürekkep olduklarını keşfe çalışıyordu. Onun bu temayülleri kısa zamanda birçokları tarafından hissedilmişti. Sınıf arkadaşlarından olan Sadi Koçaş, hem kendi komitesindeki üyeleri, hem de Osman Köksal vasıtasıyla diğer teşkilatı ikaz etmişti: '*Dikkat... Samet Kuşçu güvenilir bir tip değildir...*' (İpekçi-Coşar, 2012: 54).

Kuşçu, içlerinde albayların da bulunduğu bir grup subayın hükümet aleyhinde bir darbe hazırladıklarını ihbar etmişti. İktidara geçtiği günlerden başlayarak, bir askeri darbe, bir ihtilal kuşkusunu yaşayan DP'de bu ihbar, doğal olarak büyük heyecan yaratmıştı. İhbar üzerine 3 albay, 1 yarbay, 4 binbaşı ve 1 yüzbaşı 9 subay tutuklanmış ver askeri mahkemeye verilmişti (T. Şerafettin, cilt 4, bölüm 189: 1999). Bu kişiler (tutuklananlar b.y.) ana komitendi. "Dokuz Subay Olayı" adı verilen soruşturmada, teşkilatın başı olarak Faruk Güventürk suçlanıyordu. "16 Ocak tutuklamaları DP'nin ilk kez ordu içinde kendine karşı bir kıpırdanma hareketinin ortaya çıktığı tarih olarak önem taşımaktaydı" (Özçelik-Güneş, 2018: 53).

Yaşanan bu olay nihai sonuçları itibariyle en çok iktidara zarar vermiştir. İhbar, birbirleri ile tam ilişki içinde olmayan darbeci oluşumların dayanışma içine girmesine neden olmuştur. Örgütlerle ilgisi olmayan subayların da tutuklamalar sırasında gösterdikleri tavır net bir şekilde görme olanağı yakalamıştır. Örgütleri açığa çıkaramayan iktidar ise Kuşçu'nun ifadesine dayanarak Tuğgeneral Cavit Çelik ve Tuğgeneral Kani Akman'ı emekliye sevk ederek subaylar arasındaki hoşnutsuzluğu artırmıştır (K. Murat, 2016: 105). 9 subayın 26 Mayıs 1958 günü delilsiz, şahitsiz başlayan muhakemesine başkanlık eden Tümgeneral Cemal Tural, altı ay süren duruşma sonunda 8 subayın beraatını ilan edecekti. Sadece ihbarı yapan Samet Kuşçu "orduyu isyana teşvik" suçundan iki yıl hapse mahkum olmuştu (İpekçi-Coşar, 2012: 76).

27 Mayıs Darbesi ve Demokrat Parti İktidarının Sonu

Sivil bürokrasinin yargı boyutuna getirilen resen emekli edilmenin kanunlaşması, üniversite öğretim üyelerinin bakanlık emrine alınması tedbirlerine müracaat, muhalefet lideri İnönü'nün çıktığı yurt gezilerinde gördüğü muameleler, apartmanların bodrum katında ya da

gecekondu mahallelerinde oturmak zorunda kalan yüksek rütbeli subayların durumu, için yaklaşan habercisi gibiydiler. Meclis görüşmelerine bile yayın yasağı getirildi. Yıkıcı akımlara karşı mecliste kurulan ‘‘Tahkikat Komisyonu’’ bir anlamda bardağı taşıran son damla oldu (S. Cengiz,2010: 111-112). 25 Mayıs 1960 günü Eskişehir’de Menderes’in Tahkikat Komisyonu’nun görevinin bittiğini belirtmesine ve Mayıs 1960’ta İstanbul ve İzmir’de seçimlerin yakın bir gelecekte yapılacağını söylemesine rağmen ihtilalden vazgeçilmemiştir. Buna karşın 1957’den beri de bir kısım ihtilalci subaylar CHP ile ilişkilerini devam ettirmişlerdir (K. Kurtuluş, 2018: 65).

Bu sıralarda Gürsel, Edremit’e bir denetimsizlik üzerine teftişe gitmişti. Cemal Gürsel Ankara’ya dönünce ordudan ayrılma karar vermiştir. 30 Ağustosta yaş haddinden emekli olacaktır. O zamana kadar izin alıp emekliliğini İzmir’deki evinde beklemeyi tercih etmiştir. Ancak bu konuda örgüte bilgi vermemiştir. Gürsel haberini Gürsel’in yaverinden alan Karaman, örgütün açığa çıktığını, Gürsel’in tutuklanacağını düşünür ve Gürsel’in her iki yaverine orgeneralin hayatının tehlikede olduğunu söyleyerek, silah kuşanmalarını ister. Ancak bir tutuklama değil, sadece bir iznin söz konusu olduğunu öğrenen Karaman, Gürsel’i Ankara’dan ayrılmamaya ikna etmek ister ancak başaramaz (Ö. Ümit, 2004: 162). Gürsel’in gidişi, komplocuları ikinci bir geçici lider bulma işiyle baş başa bırakmıştı. Mevcut durumda, Ankara ve İstanbul’daki iki sıkıyönetim komutanının, General Fahri Özdilek ve General Namık Argüç’ün tutumu önem kazanacaktı. Argüç, askeri birliklere Ankara’daki öğrenci gösterisine ateş açma emrini şahsen veren su katılmadık bir Menderes yanlısıydı. Bununla birlikte Özdilek’in hükümeti fazla desteklemediği biliniyordu. İstanbul’da tutuklanan öğrenciler, kötü bir muameleye karşılaşmadan bir gece kışlada tutulduktan sonra evlerine gönderildiler. Diğer yanda, Özdilek darbede aktif, hatta sembolik bir rol oynamayı bile reddetti. Sonunda komplocular, ordu üst komutasında Lojistik Daire Başkanı Tümgeneral Cemal Madanoğlu’na ulaşmayı başardılar (H. William, 2014: 150). Cemal Madanoğlu’na götürülen liderlik teklifi olumlu karşılayacaktı. Darbenin günü ve saati uzun istişareler sonucunda 27 Mayıs 1960 günü olarak belirlenmişti.

Cemal Madanoğlu

26 Mayıs 1960 gecesi, darbeci grup hareket merkezi ve karargah olarak kullanacakları Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı binasında (şimdiki Stratejik Etüt ve Askeri Tarih Başkanlığı Binası) toplandı. İhtilal süresince TBMM binasının karşısındaki bu bina, önce “Örfi İdare (sıkıyönetim) Kumandanlığı” binası, sonra “Ankara Kumandanlığı” olacaktır. Öncelikle önemli kişi ve dairelerin telefonları kesildi. 27 Mayıs 1960 gününün ilk saatlerinde Kara Harp Okulu öğrencileri ve komandolar Ankara’nın kritik mevkiilerini işgal etmek üzere sevk edildiler. Böylelikle darbe hareketi başlamış oluyordu. Karşı bir hareketin önüne geçmek için Ankara’da bulunan 28. Tümen Komutanı Tümgeneral Selahattin Kaplan’ın, Zırhlı Eğitim Merkezi Komutanı Tuğgeneral Yusuf Demirağ’ın, 43. Süvari Alay Komutanı Yarbay Reşit Çölok’un, Tank Taburu Komutanı Binbaşı Hakkı Bozkaya’nın darbenin yanına çekilmesi veya aksi halde etkisiz hale getirilmesi gerekiyordu. 27 Mayıs sabaha karşı saat 3.15te darbeye katılan piyade kıtaları ile süvariler, 3.30’da ise tanklar harekete geçti. Birlikler kısa sürede şehre hakim oldular ve ilkin karşı koyma potansiyeli olan komutanlardan başlayarak tutuklamalara giriştiler (Aydın-Taşkın, 2017: 61-62). Böylece darbenin ana mekanizması işlemiş oldu.

Sonuç

Tek Parti ve Demokrat Parti dönemleri içerisinde ordu bünyesinde varlık gösteren İhtilal Örgütleri yapılanmaları İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin ordu kademelerindeki hizipleşmesiyle

büyük bir benzerlik göstermektedir. Bu gelenek karşıdevrim anlayışının bir yansıması olmakla beraber iktidar ve muhalefetin yetersizliğine bir karşı çıkış şeklinde olmuştur. Bunun içindir ki iktidarı devirmek ve yerine kendi dünya görüşlerini hayata geçirmek gibi sadece pragmatik bir anlayışla kısa vadeli çözümleri ortaya koyarak, devletin asli unsurlarına yani Kemalist rejimin aşınmasının önüne geçerek tekrar Mustafa Atatürk dönemindeki devlet felsefesini ortaya koymayı amaçlıyorlardı.

Aslında onların bu düşüncelere sahip olmasına yol açan en büyük etken iktidarların otokrasi gibi bir baskıcı yönetimi benimsemesi, muhalefetle olan çekişmede halkın ve ordunun göz ardı edilmesi, muhalefet ve iktidar savaşında ordunun gölgede kalması oldu. Ayrıca ordu, üniversite ve siyasette birçok haksız tasfiyenin olması işin açıkçası ordu içinde iktidara karşı oluşan muhalefetin temel kaynağını beslemekteydi. Sonuçta birtakım düşük rütbeli subaylar başta İnönü dönemine karşı daha sonra özellikle belirttiğimiz tasfiyelerin yaşandığı Demokrat Parti dönemine karşı ‘‘cunta’’ veyahut ‘‘ihtilal örgütü’’ adı verilen hizipleşmeler doğmuş ve İnönü döneminde ağırlık gösterememelerine karşın özellikle Demokrat Parti dönemi içerisinde büyüyen bu ordu içerisindeki yapılanma, Türkiye tarihinin ilk darbesini gerçekleştirmişti. Bu darbe emir komuta zincirinden uzak sadece alt rütbeli subayların etkisiyle gerçekleşmiş olsa bile Genelkurmay Başkanı’nı, Başbakan ve bakanları tasfiye edebilecek bir güce sahiptiler. Nihayetinde bu darbe çok tartışılrsa da ordunun zaman zaman ağırlığını siyasete koyması açısından öncü bir rolü oynayacaktı.

Kaynakça

- AKGÜN Karal Seçil, 27 Mayıs Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2009.
- ALKAN Ö. Mehmet, Osmanlı’dan Günümüze Darbeler, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2017.
- AYDIN Suavi-Taşkın Yüksel, 1960’tan Günümüze Türkiye Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.
- BALCI Ali, Türkiye Dış Politikası, Alfa Yayınları, İstanbul, 2018
- DEMİREL Tanel, Türkiye’nin Uzun On Yılı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016.
- GOLOĞLU Mahmut, 1924-1930 Devrimler ve Tepkiler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.
- , 1939-1945 Milli Şef Dönemi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.
- , 1946-1950 Demokrasiye Geçiş, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013.
- HALE William, Türkiye’de Ordu ve Siyaset, Alfa Yayınları, İstanbul, 2014
- İPEKÇİ Abdi- COŞAR Sami Ömer, İhtilalin İçyüzü, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.
- KARPAT H. Kemal, Türk Siyasi Tarihi, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017
- KAYALI Kurtuluş, Ordu ve Siyaset 27 Mayıs-12 Mart, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018.
- KÖYLÜ Murat, 27 Mayıs’tan 15 Temmuz’a Darbelerin Siyasi Tarihi, Kripto Yayınları, Ankara, 2016.
- METİNSOY Murat, İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.
- ÖZDAĞ Ümit, Atatürk İnönü Dönemlerinde Türk Silahlı Kuvvetleri, Kripto Yayınları, Ankara, 2017.
- , Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali, Boyut Kitapları, İstanbul, 2004.

ÖZÇELİK Hakan M.-Güneş Mustafa, Bir 27 Mayıs Tahlili Silahlı Kuvvetler Birliđi, Sokak Yayın Grubu, İstanbul, 2018.

SUNAY Cengiz, Türk Siyasetinde Sivil-Asker İlişkileri, Orion Kitabevi, Ankara, 2010.

TURAN Şerafettin, Türk Devrim Tarihi Yeni Türkiye'nin Oluşumu 1923-1938,Cilt3-Bölüm1, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2013.

—————, Türk Devrim Tarihi Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye 1938-1950,Cilt4-Bölüm1, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1999.

—————, Türk Devrim Tarihi Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye 1950-1960, Cilt4-Bölüm2, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1999.

Tek Parti'den 27 Mayıs'a İhtilal Örgütleri ve HareketleriZÜRCHER Jan Erik, Modern Türkiye'nin Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018.